

Jakab Ödön.

(1854—1931.)

Huszonkét kötet jelzi Jakab Ödön érdemes írói pályáját. Irt lírai és elbeszélő költeményeket, prózai elbeszéléseket és drámákat. Azoknak a hagyományoknak volt az ápolója, melyeket az Arany—Gyulai költői iskola témakör, nyelv- és kifejezésmód terén örökségképpen hagyott az elmúlt századvégi nemzedékre. E nemzedék költőinek működése általánosságban csaknem iskolás példája az irodalmi hanyatlásnak, melyben üde forrásként jelentkezik később egy-két kiválóbb költőnek, mint pl. Vargha Gyulának különösen öregkori lírája, mintegy bizonyosságul arra, hogy a hagyományos formák gazdag költői ér és egyéni szín

révén még mindig megtelhetnek hatóerővel.

Jakab Ödön, ki a mult század 80-as éveiben lépett fel verseivel, szintén előnyösen különbözött társaitól. Új színnek, a maga székely patriotizmusát, izzó fajszeretetét vitte be a lírába s jórészt ennek köszönhette népszerűségét. Legmelegebben Pintér Jenő méltatja, mikor többek közt azt írja róla: «Egyénisége a szeretteihez való törhetetlen ragaszkodásnak, a becsületes magyar tradíciók megbecsülésének és a multak emlékein el-elborongó szemlélődésnek motívumaiból szövődik. Búsongó vallo-másai a székelyszármazású költők legkiválóbbjává teszik».

—a—

Tudományos élet.

Hadik András mint hadtörténetíró. — A legrégebb magyar adomatár. — A legrégebb magyar biblia helyesírása. — Kik az őslakók Nyugatmagyarországon?

Gyalóky Jenő hadtörténeti előadásai mindig szívesen látott eseményei a tudományos életnek. Nagy érdeklődés kíséri nemcsak elfogulatlan kritikai szelleméért, a banális frázisokat kerülő reális érzékű hazafiaságáért, hanem elsősorban egészen kivételes előadóképességéért is. Más helyen mutattam rá, milyen ritka manapság a közvetlenül ható szabad előadási forma a tudományos világban. Gyalóky egyedül áll abban, hogy szabadon fogalmazott mondatai kereken, szabatosan hangzanak el; mintha előre megfogalmazva valami láthatatlan lapról olvasná le őket, az olvasó nyugalmával és tökéletes biztonságával.

Ezúttal a Magyar Történelmi Társulatban, a híres gróf Hadik András tábornagyról emlékezett meg, kinek huszárbravurjai ismeretesek a nagyközönség előtt is. De ezúttal nem ezek érdekelték kitűnő hadtörténészünket, hanem Hadikot új, ismeretlen oldaláról mutatta be: hadtörténetírói érdemeivel foglalkozott. Kiemelte, hogy bár ilyen természetű műve, melyet fiai számára írt, kéziratban maradt, mégis kiváló figyelmet érdemel, mert a magyar katona vitézségéről ugyan mindig híres volt, de a hadvezetés elméletével — erről már Zrínyi is panaszkodott, — igen kevéssé foglalkozott s így meg kell becsülnünk mindazt, amit e téren is termelt a magyar elme.

Kéziratos műve, melyet Gyalóky dolgozott fel először a hadtörténet számára, a szerencsétlen lefolyású 1739. törökellenes hadjáratról szól, melyben Hadik is részt vett, mint lovassági tábornok. Hadik e művében kitűnő kritikai szellemről tesz tanúságot: nemcsak a hivatalos császári kiadványokat bírálja kellő óvatossággal, hanem a hadjárat után még az ellenséges török vezérek véleményét is kikéri és felhasználja.

Legkíméletlenebbül a hadjárat fővezérét bírálja: Wallist, kinek egyedül tulajdonítja a hadjárat balsikerét. Kitűnő vezérkarával, jó felszereléssel, jelentékeny haderővel a legcsekélyebb sikert sem tudta elérni, csak éppen a végső katasztrófát kerülte el, ami azonban korántsem az ő érdeme, hanem a török vezérek egyenetlenségének következménye. Tétovázó és durva jellem, ki nem hallgatott kitűnő törzstisztjeire, de veszély esetén elvesztette biztonságát. Nem vette figyelembe a Száva áradását, melyre előre figyelmeztették, nem küldött ki Hadik tanácsára felderítő csapatokat, nem foglalta el az előnyös pozíciókat és végéig kimerítette kitűnő katonáit a bánáti mocsarak között vezetett viszárvonulási menetekkel. És még egy, a világháború egyes vezéreire emlékeztető tulajdonsága volt: egymásután vetette a harcba, leőrölve saját haderejét, a magyar huszárezredeket. A magyar vitézségnek egy érdekes epizódját is megőrizte Hadik; a fegyverszünet megkötése után hallotta Ali ruméliai pasától, hogy egy huszár, ki a Belgrád alatti ütközetben eltévedt csapatától, a seregétől szintén kissé eltávolodott pasát megtámadta, pályájával elfogta és elvonszolta volna a császári főhadiszállásra, ha török katonákkal nem találkozik, kik felkoncolták, a pasa parancsa ellenére. Ruszworm «gyáva» magyarjai, a magyar hírneven esett gyalázat miatt az 1605. budai ostromban biztos halálba rohanó

hajduk, kiket Szekfü Gyula éppen a *Napkelet* hasábjain emelt ki az örök feledés homályából és ez a névtelen huszár az örök magyar harci erény tanui. Miért nem gyűjtjük össze céltudatosan, programszerűen az ilyen reális, életszerű adatokat? Ezekből hamarabb és meggyőzőbben áll össze a magyar vitézség képe, mint romantikus frázisokból, vagy megbizhatatlan legendákból.

*

György Lajos, ez a szerény erdélyi tudós, ki odaát a magyar tudományos és egyetemi élet halkhangú, de annál termékenyebb szervezője, most tartotta akadémiai székfoglalóját Kónyi János *Demokritosáról*. Ez a kissé elfeledett XVIII. századi anekdotás könyv az első magyar adomatór, mely igen népszerű volt még a múlt század elején és hat kiadást ért el. Bár közvetlen forrásai a XVIII. századi német adomatórak, ezek közt is főleg a berlini *Vademecum*, végső forrásaiban antik, esetleg inderedetű történetkéek, középkori példák, francia fabliautémák, renaissance-kori facetiák, német schwankok magyar közvetítője Kónyi Jánosnak ez az irodalomtörténet részéről kissé lenézett munkája. Dugonits, Nagy Ignác, Vas Gereben, Jókai, Gracza György, Tóth Béla ellenben ismerték és bányászgattak benne. Végül, talán kalendáriumok útján, a nép közé is lekerült számos Kónyi-adoma, melynek őse tehát igen tiszteletreméltó régiségű európai multban keresendő. Az efféle tanulmányok értetik meg velünk, hogyan találjuk meg olykor a falusi nép között a középkori francia fabliauk meséit, vagy Plutarchos anekdotáit. György Lajos szerint Kónyi Jánosnak nagy érdeme van az obsitos, — a cigány- és a huszár-adoma típusának kialakulásában.

György Lajos ma már csaknem egyedül áll a magyar tudományos világban tárgy történeti kutatásaival, holott ez az irány a háború előtti

filológusnemzedék érdeklődését nagymértékben foglalkoztatta. Heinrich Gusztáv és Katona Lajos módszerének termékenységét és elvülhetetlenségét mutatják az erdélyi tudós szép tanulmányai.

*

A Magyar Nyelvtudományi Társágban Melich János az ú. n. huszita biblia (a Bécsi és Müncheni Kódex) helyesírásával foglalkozott. Ő az újabb elméletekkel szemben kétségtelennek tartja a régi elméletet, mely szerint ezek a régi magyar nyelvmélek a huszita mozgalom bibliaterjesztő szellemével függnek össze. Most azonban arra mutatott rá, hogy a Bécsi és Müncheni Kódex írása, korábbi nézetével ellentétben, nem áll részleteiben Husz cseh helyesírási reformjának hatása alatt, hanem a fordítók csupán az írásreform eszméjét hozták magukkal a prágai egyetemről, Husz környezetéből, míg az írásrendszerben Husztól lényegesen eltérő elveket alkalmaztak. Ugy tudjuk, hogy a legrégebb magyar bibliafordítás szerzőiről most újabb adatok kerültek elő, melyek közzétételére kíváncsian vár a nyelvészek és irodalomtörténészek világa. Bizonyosnak látszik, hogy a nemrég felmerült bencés- és cisztercita-eredet elmélete gyengülni fog az újabb adatok közlésével.

*

A Magyar Nyelvtudományi Társágban Schwartz Elemér előadása kellett méltó feltűnést. Schwartz Elemér már régóta tanulmányozza a nyugatmagyarországi német helynevek eredetét és most egy nagyszabású műben foglalta össze eredményeit, mely nem-sokára sajtó alá kerül. Schwartz Elemér helynévtanulmányainak végső eredménye, hogy Nyugatmagyarország legtöbb helyén a magyar az őslakó, a németiséget főleg a kereszténység felvétele után betelepült szerzetesek és lovagok, tehát nem őslakosság képviseli. Mostani előadásában,

Moór Elemérrel szemben, ki egy ma már meglehetősen elvült elmélet alapján itt is szláv őslakókat keres, kimutatja, hogy Németújvár környékén nem a szláv az őslakó, hanem a magyar. A *Strém* patak szláv eredetű neve még elégtelen bizonyíték az ellenkező nézet alátámasztására. Dobrafalva (Dobersdorf) ugyan Dobrának, egy szláv nevű magyar úrnak birtoka (v. ö. Vas-Dobra), de ez sem bizonyít a szláv őslakosság mellett. Ugyiszintén valószínű, hogy a *Glasing* nevének régi magyar Klozsár formájában rejlő latin *clusa* (gyepű), mely Kolozsvár (v. ö. oláh *Cluj*) és Kolozsmonostor nevében is megvan, nem a szláv őslakóságot tanúsítja, hanem legfeljebb azt, hogy ez a *kluzs* szó, bárki közvetítette is a magyarsághoz, a helységek névadásánál szerepelhetett. De Schwartz Elemér döntő bizonyítékait nem ez a néhány kritikai megjegyzése, hanem a Németújvár környéki helynevek tömeges magyar eredetének oklevélszerű kimutatása. Így Mürbisch eredetileg Medves, Gamischdorf a magyar Keményfalvának németesítése, Kukmiern a talán ótörök eredetű, de mindenestre magyar közvetítésű Kökmér, Luising Lovászd németesített alakja, Ollersdorf, melyet a német nyelvészek ősi németnek tartanak, egészen új, török utáni névadás eredménye. A korábbi és oklevelekkel bizonyított magyar név ugyanis az 1427-ből ismert Arand, mely teljesen elpusztult, *deserta* gyanánt emlegetik. Fidisch a magyar Fizes, Tschantschendorf a magyar Csencs, Summendorf a magyar Szombatfalva német ajkon. Zahling, melyben Moór Elemér megint a szláv *szolár*-t, sóhivatalnokot látja, nem más, mint a honfoglalás korából is ismert magyar Szalárd, kinek semmi köze a szlávokhoz. Végül Németújvárnak Güssing neve és a közvetlen szomszédságában levő Geresdorf, oklevéladatokból kimutathatólag német szerzetesek és lovagok alapításai, ami

amellett bizonyít, hogy a németiség itt nem őslakó, hanem bevándorolt, különösen a török pusztítások után foglalta el az elmenekült vagy megsemmisített magyar lakosság helyét.

Schwartz Elemér, ki maga is nyugatmagyarországi eredetű magyar-német, s ki már jelentős dolgozatokkal szerepel a magyarországi germanisztikában, ezzel a tanulmányával is megmutatta a magyarországi németiséget utóbb több ízben ért támadásokkal és ráfogásokkal szemben, hogy objektív és pártatlan szellemben tud harcolni a tudományos magyar igaz-

ságért, sőt éles szemmel mutat rá a német tudományos világ olykor elfogult és elhamarkodott helységnévezéseire. S ez mutatja szellemi fölényünket: nincs szükségünk arra, hogy a történelmi igazságot eltakarjuk; az különben is mellettünk beszél. Ellenben annál többet ártunk magunknak, ha a szabad tudományos kutatást rosszul értelmezett hazafiság nevében korlátozzuk vagy egyenesen megbénítjuk. Effélére csak a trianoni béke történetellenes szellemében megalkotott új parvenü országoknak van szükségük!

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Magyar Elektra.

Bornemisza Péter Sophokles-átdolgozásának Móricz Zsigmond-féle adaptációja a Nemzeti Színházban.

Legrégibb magyar drámát emlegetni mint ahogy a színlap teszi, bizonyára némi túlzás. A Mohács után tíz évvel született Bornemisza, midőn huszonegynéhány éves korában a bécsi univerzitásban vele tanuló ifjak számára Sophokles-szöveget honosított, maga sem vélte, hogy vele a magyar tragédiaírás indul meg. Móricz ki a szerencsés véletlenből előkerült s nyomban hasonmásban közzétett könyvnek nyelvi és korjellemző varázsára ráeszmélt, két esztendeje egy ujságcikkben a fölfedezés örömeinek nem csekély auxézisével hirdette Bornemiszáról: «Ha kedvező körülmények lettek volna, a legnagyobb drámaíró fejlődhetett volna belőle. Ez a munka Shakespeare születése előtt hat évvel jelent meg. De mi volt akkor az angol művészet s mennyire barbár, pusztá volt a magyar világ! Shakespeare is áthonosította a Sophokles *Elektráját*, mert a *Hamlet* tisztán ebből ered. Az Orestes-probléma szülte a *Hamletet*. De nekünk még nagyobb eredmény a magyar *Elektra*, mert ez egy elsüllyedt

régi magyar kort szül újjá.» Mind-ebből csak az utolsó mondat találja fején a szöveget. Mert Shakespeare géniuszával a Bornemiszáéénak époly kevés a köze, mint az Orestes-problémával a *Hamletnek*. Hogy emebben költője az *Elektrát* «honosította át»: a végnélküli Hamlet-irodalomban Móriczon kívül senki sem hirdette, még azok sem, kik — mint nálunk is Csiky Gergely — a dán királyfi küldetésében némi Orestes-párhuzamot valóban pettegettek. Erről az analógiáról Hamlet apjának szelleme maga sem tud: fia bosszúművéből a bűnös anyát legott kiemeli, maga köti Hamlet lelkére, hogy édesanyjának Klytaimnestra sor-sát ne szánja. *Hamlet* mégcsak nem is függ az *Elektrától*, nemhogy «tisztán abból eredne».

De az való, hogy Bornemisza műve a magyar XVI. századot ránk nézve mintegy újra teremti, bár ez sem valami korrajzi célzatból történik, hanem ugyanabból a *pedagógiai* meg-gondolásból, mely első Sophokles-tolmácsolónkat egész vállalkozásában vezette: iskolai drámát akart szerezni, olyan elveket követve, melyeket német és francia minták szolgáltattak. A klasszikai témát a kórus ajkán ezért kísérteti keresztény vallás-